

ТРИ КЊИГЕ СА ТРИ СТРАНЕ

САВА МРКАЉ У МОНОДРАМИ
ГОРДАНЕ ИЛИЋ МАРКОВИЋ

Гордана Илић Марковић, *Слушај како љоворим – Мркаљ*, СКД Просвјета, Загреб 2025

У своју вишестрану и вишеструку дјелатност (југословенско-аустријске и југословенско-њемачке културне везе, историја Првог свјетског рата кроз судбине логораша, преводи са њемачког на српски и са српског на њемачки), професорка на Одсјеку за славистику бечког универзитета (лингвистика, културологија, дидактика и настава језика) Гордана Илић Марковић уписала је и монодраму *Слушај како љоворим – Мркаљ*. Тај текст, и књига, с другим прилозима, амалгам је ауторкиног упорног истраживачког рада и имагинативне надградње. Уз наслов је додала напомену: „Укомпоноване реченице и изрази из Мркаљевих списа су подвучене. Остали текст је фикција аутора, базирана на историјским подацима.” Успјела је да у архиву града Беча нађе тачан датум Мркаљеве смрти (24. август 1833), о ком се дотад само нагађало. Одлучно је утицала на организацију међународног научног симпозијума „На почецима српске филологије, Сава Мркаљ 1810–2010” и на објављивање зборника радова с тог симпозијума (*An den Anfängen der serbischen Philologie – Salo debeloga jera libo azbukoprotres von Sava Mrkalj (1810–2010) / На љочецима српске филологије – Сало дебелога јера либо азбукођроћрес Саве Мркаља (1810–2010)*, Herausgegeben von Gordana Ilić Marković, Ana Kretschmer und Miloš Okuka / приредили Гордана Илић Марковић, Ана Кречмер и Милош Окука, „Peter Lang”, Frankfurt am Main [etc.], 2012). Тиме се није задовољила, већ је, упућена у документа, обишла Мркаљев завичај и написала Мркаљеву аутобиографију, ако би се том необичном жанру могла приписати монодрама *Слушај како љоворим – Мркаљ*.

Текст монодраме је спој, амалгам биографских чињеница, података из болничких списа, фрагмената пјесама и ауторкине имагинације.

У текст исповијести призивају се животне чињенице и цитати из Мркаљевић оригиналних и преведених пјесама (нпр. „Смрт нас вреба тек, / Кад код пића жабијега / Свој трошимо век”). У имагинативној надградњи биографских детаља издваја се похвала новини („Не убијај ново у клици”, 28–29), драматизација усамљености и мисаоне иновативности, сукоб са руљом која трпи само себи сличне! Драма интелектуалца у културној забити крајишких Срба осуђених на војнички живот, на манастире и ријетке школе. Ауторка је у драмски ритам укључила Мркаљеве стихове, а његову полемичку обраду *Гласа народољубца* Лукијана Мушицког унијела као антифон двају пјесничких гласова (у лексичким и ритмичким разликама).

Судбина Мркаљевог филолошког и књижевног дјела је у некој врсти обрнуте сразмјере. *Сало дебелоћа јера либо азбукойројрес* (1810) готово истовремено наилази на велика признања у славистици (Јернеј Копитар), и на забрану у моћној Српској православној цркви (митрополит Стефан Стратимировић), док га Вук Караџић ускоро уводи у свјетовну азбуку (1814) и даје коначан лик српском писму (1818). Истовремено, за Мркаљева живота, па све до 1959, једва се знало да је објављивао и пјесме. Те године је Владан Недић (тада асистент на Филозофском факултету, на катедри за југословенску књижевност) из заоставштине Вука Караџића објавио једну руковет његових пјесама, које ће брзо изазвати велику пажњу антологичара и књижевних историчара. Пјесме ће аутора *Азбукойројреса* обасјати с дотад непознате стране и утицати на јаче интересовање и за његово филолошко дјело. Често се чита у публицистици, па и у научно оријентисаним чланцима, како је запостављен и заборављен, а превеђа се да је *Азбукойројрес* (с незграпним насловом, *Сало дебелоћа јера либо азбукойројрес*) фототипски објављен десетак пута (у Матици српској, у Југославенској академији знаности и умјетности, у Бањој Луци и другдје), да је одржано више симпозијума међународног и националног ранга о његовом дјелу, да су му објављена сабрана дјела (непотпуно) и сабране пјесме (потпуно). Готово би се могло рећи да тако интензивну научно-издавачку пажњу једва да је ко имао од наших личности из филологије и књижевности.

Додајмо узгред да научно дјело с протоком времена најчешће губи актуелност: оно је уграђено у своје вријеме, као чинилац који се подразумева у одређеној области знања и праксе, мада подложно испитивању и контекстуализацији. Другачије је с поезијом: она живи с новим читањем и са новим читаоцима. И што је готово јединствено међу Мркаљевим савременицима, пјесницима (Павле Соларић, Јован Дошенивић, Јован Пачић, Лукијан Мушицки), то је жанровски (ода, сонет, мадригал, божићна и побожна пјесма) и тематско-стилски распон тог малог циклуса од четрнаест изворних пјесама, девет преведених и двије обраде – једне пјесме Антуна Канижлића и једне Лукијана Мушицког. У том невеликом

кругу су шаљиве, сатиричне, љубавне, анакреонтске, рефлексивно-исповједне, пригодне пјесме. Класичног образовања, Мркаљ се креће у оквирима Хорација, Вергилија, Хомера, а није му стран ни народни стих и метар. Воли шаљиве теме и мотиве, склон сатиричном изобличавању понашања, понекад на граници опсцености („Мом шаљивом знанцу”, „Мати и кћи”, „Мом непостојаном знанцу”). Други пут говори пјесник који је искусио зло овога свијета („Јао, јао, триста пута”) – „с оне стране добро јест”. Сонет „Јелени Дијаковић” је беспрекорне мисаоне и метричке цјелине (В. Недић). Жанровски, метрички и стилски распон тог малог циклуса иде од класичне традиције до романтичара, Костића и Јакшића (нпр. „Гди је радост” и „Блажење девојке” дозивају Јакшићеву пјесму „Једној госпођици у спомен”). Ауторка је Мркаљеву полемичку обраду *Гласа народољубца* дала у облику дијалога двају гласова, у некој врсти анахроније (као да су поруке Лукијана Мушицког, објављене 1819, дјеловале на младог Мркаља, 1810). Све је то, наравно, дио имагинативне надградње. Ауторка је била опрезна толико да је у напомени разлучила шта је чије, подвучено – Мркаљево, остало њено.

БОЖИЋНЕ ПЕСМЕ ПЕТРА ЦВЕТКОВИЋА НА ЊЕМАЧКОМ

Petar Cvetković, *Weihnachtsgedichte*, Übersetzt von Olga Ellermeyer-Životić,
Mit Redierungen von Ulrike Koch, Redaktion+Fotos Jürgen Ellermeyer, Hamburg
2026

Готово као лично и породично издање, објављена је двојезично (напоредо српски оригинал и превод на њемачки) збирка *Божичне пјесме* (1998) Петра Цветковића, угледног пјесника и једног од најистрајнијих уредника београдске књижевне штампе посљедњих деценија 20. и почетком 21. вијека, у вријеме њене све веће кризе. Олга Елермајер Животић, лекторка за српскохрватски односно српски језик на Институту за славистику Универзитета у Хамбургу (1968–2004), своје је посредништво између двију култура исказала вишеструко: превodeћи са српског на њемачки и обрнуто, успостављајући сарадњу између Универзитета у Хамбургу (Институт за славистику) и Филолошког факултета у Београду, објављујући студије о српским и њемачким ауторима и њемачко-српским књижевним везама („Талфј: Тереза Албертина Лујза фон Јакоб”, „Хајнрих Штиглиц, рецепција Вуковог дјела у Њемачкој”). Дио тих студија је објављен у издању *Сивараоци и њосредници* (Београд, 2007).

Капиталним се сматра њен превод збирке *Тражим њомиловање* Десанке Максимовић, у двојезичном издању, с обимним предговором и

коментарима пјесама (Desanka Maksimović, *Ich bitte um Gnade*, Lyrische Diskussionen mit Dušans Gestzbuch, Zweisprachige Ausgabe, Frankfurt/M., 2010).

Избор *Божјињих ђесама* мотивисан је несумњиво истакнутом вриједношћу збирке у опусу Петра Цветковића, а свакако и сарадњом у листовима за његовог уредниковања (*Књижене новине*, *Књижевни лист*, *Српски књижевни лист*), гдје је Олга Елермајер Животић објавила велик број превода пјесничких текстова с њемачког (Ингеборг Бахман, Рајнер Марија Рилке, Георг Тракл и други). Она је објавила и низ студија о српској пјесничкој и прозној традицији (Војислав Илић, Његош, Ракић, Дучић, Андрић, Гаталица, Бећковић и др.)

У преводу Цветковићеве збирке Олга Елермајер Животић се суочила са сложеним, да кажемо тешким текстом: сложеним прије свега смисаоно и стилистички, алузивним, асоцијативним и метафоричким, уз то са подлогом која сеже у божјиње и вјерске обичаје, у свакодневни живот и у ритам природе, како га ауторова пјесничка имагинација (пре)обликује. Упоредни текстови оригинала и превода омогућују двојезичном зналцу увиде у суочавање двају језика који вијековима измјењују своје књижевне садржаје. Преводитељки је вјерност оригиналу олакшана бар тиме што су Цветковићеве пјесме у слободном стиху. С великим искуством у превођењу (не треба заборавити њен лекторски рад са студентима), зналац оба језика, О. Елермајер Животић је овим преводом потврдила своје животно и научно опредјељење – посредовање између двију култура и двију књижевности.

НОВО О ШЋЕПАНУ МАЛОМ

Персида Лазаревић Ди Ђакомо, *Архивска ђреламања: Анонимус о Шћејпану Малом*, Задужбина „Доситеј Обрадовић”, Београд 2025

Ово је трећа књига Персиде Лазаревић Ди Ђакомо, професорке славистике (за српски и хрватски језик и књижевност на универзитету „Г. д’Анунцио” у Кјетију-Пескари, Италија), у издању Задужбине „Доситеј Обрадовић”. Прва је била *У Досићејевом крућу. Досићеј и Обрадовић и шћојско ђросвећићелство* (2015), друга *Сазвежђа Павла Соларића. У ђојрази за савршеном ђрошћошћу Словена* (2023). Обе су донијеле нове увиде и око Доситеја, који је више од два вијека у средишту славистичких изучавања, а поготово око Соларића, гдје су истраживања његовог живота и дјела имала узлет с Николом Андрићем (1902).

У *Архивским ђреламањима* анализира се анонимни документ из друге половине XVIII вијека, сачуван у задарском Државном архиву.

По свом обичају, Персида Лазаревић Ди Ђакомо је ушла у широк ток европске културе XVIII вијека, издвајајући један аспект везан и за аутора анонимног рукописа и за Шћепана Малог („Столеће варалица, столеће ухода”, у првом поглављу након увода). У другом поглављу описала је досадашња истраживања личности и дјеловања Шћепана Малог, осврћући се посебно на боравак Петра Петровића Његоша у Венецији, гдје је прикупљао грађу за свој драмски спјев *Лажни цар Шћепан Мали* (1851): „У млетачком архиву: 1. Од ’ухода са свију крајева’ до Његоша, 2. Истраживања Шиме Љубића”. Треће је поглавље („Из Државног архива у Задру: Анонимус о Шћепану Малом”) и сажет преглед садржине анонимног рукописа, и анализа приповједачких поступака Анонимуса, и издвајање приповједачких квалитета рукописа, до одлучног закључка – да се анонимни аутор рукописа читује као посебан јунак приче. Послије прегледа историографских и других истраживања о лажном цару, ауторка је опширно изложила садржину анонимног рукописа и истакла, посебно, као главну вриједност, књижевна, приповједачка својства, „историјску причу” (по ријечима анонимног аутора текста) о лажном цару, те је закључила да анонимни спис има два главна јунака, Шћепана Малог и самог Анонимуса. У вријеме све већег интересовања за теоријске аспекте приповиједања у документарно-умјетничкој (аутобиографској) прози, ово су изазовне тезе. Заправо је штета што се тај документ није нашао као прилог (или главни текст) у књизи наше ауторке, али то је посебан не само преводилачки већ и историографски посао.

Проф. емеритус др Душан М. ИВАНИЋ
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
dusan.div@gmail.com

ПАНТЕОН МАТИЦЕ СРПСКЕ ГОВОРИ

Иван Негришорац, *Завјети Мајнице српске. Водич кроз најстарију српску културну усјанову*, Матица српска, Нови Сад 2026

Завјети Мајнице српске. Водич кроз најстарију српску културну усјанову представља интермедијалну књигу Ивана Негришорца, која се појавила у години прослављања 200 година Матице српске. Како је рецензент монографије академик Јован Делић приметио, књига симулира сâм улазак у институцију, с обзиром на то да се на корицама налази фотографија зграде, а да већ на првим страницама, почев од насловне, читалац може „проћи” кроз њена врата, угледати бисту Марије Трандафил и попети се уз њене импозантне степенице илити метафизичке